

УДК 378.477

Тетяна Щокіна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків

АУДИВАННЯ ЯК ОДИН ІЗ ВИДІВ МОВЛЕННЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Стаття пропонує аналіз процесу аудіювання як одного з видів мовленнєвої діяльності, визначає його роль у навчальному процесі. Особлива увага приділяється чинникам, від яких залежить ефективність навчання аудіюванню.

Ключові слова: аудіювання, мовленнєва діяльність, комунікативна компетенція.

Літ. 12.

Татьяна Щёкина, кандидат филологических наук, доцент кафедры иностранных языков
Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого, г. Харьков

АУДИРОВАНИЕ КАК ОДИН ИЗ ВИДОВ РЕЧЕВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НА ЗАНЯТИЯХ ПО ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ

В статье анализируется процесс аудирования как одного из видов речевой деятельности, определяется его роль в учебном процессе. Особое внимание уделяется факторам, от которых зависит эффективность обучения аудированию.

Ключевые слова: аудирование, речевая деятельность, коммуникативная компетенция.

Tetiana Shchokina, Ph. D. (Philology),
Associate Professor, Department of Foreign Languages
Yaroslav the Wise National Law University, Kharkiv

AUDING AS A KIND OF SPEECH ACTIVITY AT FOREIGN LANGUAGES LESSONS

This article deals with the process of auding as a kind of speech activity. Its role in the educational process is determined. Particular attention is paid to the factors influencing the auding.

Keywords: *auding, speech activity, communicative competence.*

Актуальність теми та постановка проблеми. Іноземна мова як навчальний предмет відповідно до своєї специфіки ставить за мету навчити студентів основам практичного володіння мовою. Викладачам слід спрямовувати основні зусилля на наукове обґрунтування принципів добору мовного матеріалу для розвитку кожного виду мовленнєвої діяльності та визначення системи вправ, які формують діалогічне та монологічне мовлення, розуміння на слух і т. д. Значна робота повинна проводитися в сфері навчання сприйняттю та розумінню мови на слух. У зв'язку з цим необхідно виявити основні характеристики такого виду мовленнєвої діяльності, фактори, які ускладнюють сприйняття та розуміння усної іноземної мови, що дозволило б застосовувати у навчальному процесі вправи, орієнтовані на подолання цих труднощів. Велику увагу потрібно приділити проблемі матеріалу з аудіювання, питанням доступності мовного матеріалу на різних рівнях навчання, видам подачі матеріалу та ін.

Досліджуючи аудіювання та проблематику його навчання, сучасні мовознавці демонструють значні здобутки. Це зумовлено використанням

різних підходів, методів та прийомів його вивчення в іноземній мові. Однак навчання аудіюванню залишається одним із недостатньо висвітлених питань і дедалі більше привертає увагу. В цьому й полягає науковий інтерес та актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Сучасні мовознавці розглядають аудіювання як один із засобів розвитку іншомовної комунікативної компетенції, який має свої труднощі. Окремі аспекти висвітлили у своїх працях А. Гордєєва [2], Н. Єлукіна [4], І. Лисовець [8], Р. Миловинова [10], С. Ніколаєва [9], Г. Рогова [12] та інші науковці. С. Ніколаєва у своїй праці описує різноманітні методи та прийоми, які використовуються у навчанні іноземної мови. І. Лисовець досліджує проблему навчання аудіюванню та усному мовленню. М. Пруссаков розкриває проблематику труднощів при навчанні аудіюванню текстів іноземною мовою. Питання ж усвідомленості навчання аудіюванню в сучасній науці остаточно не розв'язане. Проблема навчання аудіюванню як компонента розвитку комунікативних навичок та визначення його ролі в навчальному процесі є недостатньо

опрацьованою і потребує постійної уваги з боку методистів.

Мета статті – розглянути аудіювання як один із видів мовленнєвої діяльності на заняттях з іноземної мови та визначити його роль у навчальному процесі.

Виклад основного матеріалу. Загально відомо, що оволодіння видами мовної діяльності здійснюється в рамках єдиної системи навчання іноземним мовам. Аудіювання – це розуміння усного мовлення, яке сприймається на слух. Цей термін був введений в літературу американським психологом Брауном. Аудіювання як вид мовленнєвої діяльності відіграє велику роль у досягненні практичних, розвиваючих, освітніх цілей.

Ретельна увага повинна приділятися аудіюванню на першому курсі ВНЗ на заняттях з іноземної мови. Справа у тому, що після вступу до вищого навчального закладу студент стикається з новою лексикою, пов'язаною з його майбутньою спеціальністю. Використання виключно читання та перекладу не надають очікуваного результату, а саме формування вміння використовувати набуті мовні знання, мовленнєві навички для ефективного спілкування. Отже, необхідно формувати навички та вміння адекватного розуміння інформації, яка подається усно, тобто використовувати аудіювання. Цей вид мовленнєвої діяльності дає можливість оволодіти звуковою стороною іноземної мови (фонемним складом та інтонацією), сприяє засвоєнню лексичного складу мови та її граматики, полегшує оволодіння говорінням, читанням та письмом.

Засвоєння іноземної мови та розвиток мовленнєвих навичок здійснюється переважно через слухання, тому аудіюванню необхідно приділяти більше уваги, ніж іншим умінням. Н. Слухіна [4, 37] вказує, що найсуттєвішою проблемою аудіювання варто вважати відсутність в аудитора можливостей регулювати діяльність. Аудіювання – це єдиний вид мовленнєвої діяльності, при якому від особи нічого не залежить. Слухаючий, на відміну від того, хто читає, пише чи говорить, безсилий щось змінити у цій діяльності, полегшити її, пристосувати до своїх можливостей і цим створити сприятливі умови для прийому інформації. Щоб спрямувати навчання аудіюванню на подолання труднощів та формування на цій основі вмінь і навичок, здатних успішно функціонувати в природних умовах, необхідно чітко їх уявляти. Труднощі аудіювання можуть бути пов'язані: з мовною формою повідомлення, з його змістом, з умовами подання повідомлення, з джерелами інформації. Відомо, що аудіотексти можуть містити певну кількість

незнайомих лексичних одиниць (для студентів з різним рівнем підготовки ця кількість, звичайно, буде неоднаковою), які не мають вирішального значення для розуміння основного змісту текстового матеріалу чи зрозумілих завдяки контексту. Найявність у текстах для аудіювання невеликої кількості незнайомого мовного матеріалу не заважає розумінню їхнього змісту. Що стосується граматичного матеріалу, то у тексти для аудіювання варто включати ті незнайомі явища, про значення яких можна здогадатися за контекстом, а також такі, які співпадають за формами рідної мови або вже вивченими заздалегідь. Незнайомі слова не повинні бути так званими "ключовими", тобто словами, що несуть основну інформацію тексту. Розташовувати незнайомі слова треба рівномірно по всьому тексту. Вміння зрозуміти зміст, незважаючи на наявність у ньому незнайомого мовного матеріалу, формується за допомогою вправ, які навчають розумінню груп слів, фраз і мікротекстів, що містять незнайомий мовний матеріал. Завдання до цих вправ можуть бути сформульовані приблизно так: прослухайте фрази (мікротекст), в яких є незнайомі слова, здогадайтеся про їхнє значення за словотворчими елементами (за контекстом і т. д.); прослухайте фразу (групу фраз) і зрозумійте її зміст, незважаючи на наявність в ній незнайомих слів.

Мовні труднощі зумовлюються характером мовних засобів і структурно-композиційними характеристиками аудіотекстів. У галузі граматики, наприклад, ці труднощі пов'язані із синтаксисом і морфологією. Лексичні труднощі виникають при кількісному збільшенні словникового матеріалу, його різноманітності, при вживанні слів у переносному значенні, наявності слів, які не несуть великого інформативного навантаження.

Щоб забезпечити правильне розпізнавання мовного матеріалу, потрібно в процесі ознайомлення з ним звернути увагу на ті труднощі, які можуть виникнути при сприйнятті на слух. На початковому етапі навчання довжина фрази не повинна перевищувати 5 – 6 слів. У процесі тренування необхідно збільшувати кількість слів у фразі, щоб наприкінці навчання довести її обсяг до 10 – 12 слів. Легше запам'ятовуються прості речення, гірше – складні, тому необхідно поступово збільшувати кількість підрядних речень та урізноманітнювати їхні види. Роль смислового змісту повідомлення важко переоцінити. Відомо, що одержання інформації є метою рецептивних видів мовної діяльності, тож бажання зрозуміти зміст примусить слухача мобілізувати свою увагу, пам'ять і всю психічну діяльність, подолати труднощі.

Отже, ефективність навчання аудіювання залежить насамперед від зацікавленості студентів у розумінні змісту повідомлення. Краще запам'ятовуються складні, але змістовні тексти, ніж легкі, примітивні. Основною вимогою до змісту текстів для аудіювання необхідно вважати їхню змістовність і зацікавленість. Турбуючись про змістовність текстів, не треба при цьому переважувати їх інформацією. Посильність тексту – один з основних принципів відбору. Це забезпечується поєднанням інформативності й насиченості. Разом з новими повідомленнями тексти повинні містити і вже відомі факти. Цим полегшується розуміння змісту. Щоб інформаційно не переважувати, обсяг тексту повинен відповідати психічним та психологічним можливостям студентів. На початковому етапі навчання він не має перевищувати 1,5–2 хвилини звучання, збільшуючись поступово до 3–5 хвилин.

Труднощі, пов'язані з умовами подання повідомлення такі: однократність, неповторність, темп мовлення. Повторне прослуховування тексту широко використовується викладачами з метою полегшення розуміння і запам'ятовування змісту та мовної форми тексту. Така практика вважається шкідливою. Справа в тому, що розуміння мовлення при однократному прослуховуванні є фундаментальною проблемою аудіювання. Швидкість і неповторність слухової рецесії – це найхарактерніші риси аудіювання, які відрізняють його від інших видів мовленнєвої діяльності. Без них не можуть бути сформовані вміння і навички аудіювання природної іноземної мови. Студента, який навчився розуміти мову тільки при багаторазовому прослуховуванні, необхідно буде переучувати, тобто формувати інші вміння і навички, здатні функціонувати в складніших умовах. Доцільніше відразу "привчати" психіку студента до природних умов функціонування і вже на початку навчання пред'являти тексти тільки один раз. У тих випадках, коли текст для аудіювання використовується для навчання говорінню (переказу й ін.) чи письму (твір), повторне прослуховування необхідне для підвищеного запам'ятовування мовної форми і змісту. Оптимальним для слухача є такий темп аудіювання тексту, який відповідає темпу його власного говоріння. Проте темп мовлення студентів іноземною мовою зазвичай дуже повільний, тому таке пред'явлення аудитивних текстів не доцільне. А природній темп, навіть повільний, буде здаватися студентам дуже швидким і може стати серйозною перешкодою для розуміння. Її подолання може бути здійснене

і за умов збереження середнього темпу природної іноземної мови, але задля того, щоб полегшити розуміння на початковому етапі допускається деяке сповільнення мови за рахунок пауз між фразами.

Слід зазначити, що робота з розвитку вмінь і навичок аудіюванню повинна проводитися протягом усього періоду навчання студентів іноземній мові. Таку роботу потрібно проводити на кожному занятті, відводячи на це 8–10 хвилин. Загалом, аудіюванню можна присвятити будь-яку частину заняття. Однак залежно від часу проведення роботи з навчання аудіюванню іноземного мовлення варто підбирати за складністю та інформативністю різний матеріал. Так, на самому початку заняття сприйняття іноземного мовлення на слух допоможе створити атмосферу іноземної мови. Для цієї мети найбільш підійде матеріал, присвячений актуальним подіям дня. У середині або ж наприкінці заняття роботу з аудіюванням доцільно проводити в тому випадку, коли тематика та зміст текстів для навчання розумінню усного мовлення тісно переплітаються з тематикою матеріалу даного конкретного заняття.

Для досконалого результату потрібно пам'ятати про етапи навчання аудіюванню. Вони є актуальними як для студента першокурсника, так і для студентів, що вивчають мову останній рік у ВНЗ. Змінюватись буде тільки структура текстів та складність добору лексичного матеріалу. Але в основі повинні залишатись певні етапи навчання такого виду мовленнєвої діяльності як аудіювання.

Загалом існує три основних етапи формування навичок аудіювання, які тісно пов'язані між собою і не можуть існувати один без одного: сприйняття інформації на рівні фрази (1 речення); сприйняття на рівні епізоду (3–4 речення); сприйняття на рівні тексту.

Навчання аудіюванню, або, як можна ще сказати, розумовому сприйняттю мови на слух, означає обов'язкове виконання студентами вправ на формування загальних аудитивних навичок. Аудіотексти для прослуховування в основному повинні відповідати за змістом досліджуваній тематичі для усного мовлення. Уміння аудіювання передбачає розуміння не окремих фраз, а сприйняття аудіотекста як цілісного повідомлення, що вимагає визначення в ньому "значеннєвих віх" і зв'язків між ними. Таке розуміння залежить від здатності студента усвідомлювати зміст окремих слів і словосполучень. Цей момент визначається переходом від фразового до текстового розуміння й приводить до з'ясування загального змісту повідомлення. Сприйняття зв'язного мовлення

супроводжується складною розумовою діяльністю та протікає в особливих умовах, опосередкованих рядом акустичних факторів. Звідси виникає необхідність у вправах, які спрямовують увагу на осмислення змісту мовлення, яке сприймається.

До системи вправ для навчання аудіюванню входять дві підсистеми: 1) вправи для формування мовленнєвих навичок аудіювання; 2) вправи для розвитку вмінь аудіювання.

До першої підсистеми включаються 3 групи вправ: 1) вправи для формування фонетичних навичок аудіювання (фонематичного та інтонаційного слуху); 2) вправи для формування лексичних навичок аудіювання; 3) вправи для формування граматичних навичок аудіювання.

У процесі навчання аудіюванню викладач повинен передбачати три етапи роботи: 1) формулювання інструкції; 2) презентацію аудіоматеріалу; 3) контроль розуміння прослуханого.

Важливу роль відіграє інструкція, яка містить конкретне завдання для орієнтування студентів на цілеспрямоване і свідоме розуміння інформації. Структура цієї інформації повинна бути чітко сформульованою і лаконічно складеною.

Перед прослуховуванням не завжди вводяться нові лексичні одиниці, так як переважна більшість лексичних одиниць тексту вже повинна бути добре відпрацьованою і засвоєною. В аудіотекстах для мовної практики необхідно включати певну кількість лексичних одиниць, не відпрацьованих заздалегідь, яка буде збільшуватися поступово. Аудіотексти повинні бути як монологічного так і діалогічного характеру. Після прослуховування тексту студенти повинні обов'язково виконати завдання мовного характеру. Головним об'єктом контролю аудіювання виступають уміння розуміти основний зміст, розуміти деталі, робити висновки з прослуханого матеріалу.

Висновки. Таким чином, трудність процесу аудіювання полягає в тому, що він є поєднанням аналітико-синтетичних операцій з розпізнавання мовної форми і розуміння змісту. Відпрацювання дій та операцій проходить поступово, а здійснюються вони в комплексі. Заключним етапом при проведенні вправ на аудіювання варто вважати контроль розуміння прослуханого тексту. Отже, розуміння на слух іноземної мови не виникає автоматично, а формується в процесі ефективного навчання. Навчання аудіюванню неможливе без урахування труднощів цього виду мовленнєвої діяльності. Формуванню необхідних умінь і навичок аудіювання сприяє виконання дуже складних, але посилює фонетичних, лексичних і граматичних вправ, спрямованих на подолання тієї чи іншої проблеми аудіювання. Всебічний

розгляд умов реалізації цього складного процесу є перспективою наших подальших розвідок.

Отже, оволодіння таким видом мовленнєвої діяльності як аудіювання, дає можливість опанувати звукову сторону досліджуваної мови, дозволяє людині зрозуміти те, що їй повідомляють і адекватно реагувати на сказане, допомагає правильно сформулювати свою відповідь опоненту, що і є основою діалогічного мовлення. Аудіювання навчає культурі мовлення: слухати співрозмовника уважно та завжди дослухувати до кінця, що є важливим не тільки при розмові іноземною мовою, але й рідною.

Саме аудіювання сучасні мовознавці розглядають як один із засобів розвитку іншомовної комунікативної компетенції. Крім того, формування вмінь аудіювання є обов'язковим компонентом професійної компетенції. Завдяки аудіюванню відбувається підвищення здібностей студентів, а надалі випускників ВНЗ до спонтанного іншомовного спілкування як у професійній, так і в культурно-побутовій сферах.

1. Гаврилова А.В. *Обучение аудированию иноязычной речи в условиях неязыкового вуза: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Гаврилова А.В. – СПб., 2006. – 182 с.*

2. Гордеева А.И. *Навчання аудіювання англomовних автентичних текстів в умовах лінгaфонно-акустичної лабораторії / А.И. Гордеева // Іноземні мови. – 2007. – № 2. – С. 62 – 65.*

3. Громова О.А. *Аудио-визуальный метод и практика его применения. – М.: Высш. школа, 1990. – 172 с.*

4. Елухина Н.В. *Основные трудности аудирования и пути их преодоления / Н.В. Елухина // Иностранные языки в школе. – 1977. – № 1. – С. 37 – 42.*

5. Колесникова Е.А. *Направления модернизации процесса обучения аудированию // Иностранные языки в школе. – 2007. – № 7. – С. 82 – 87.*

6. Кочкина З.А. *Аудирование: что это такое? // Методическая мозаика. – 2007. – №8. – С. 12 – 18.*

7. Кулиш Л.Ю. *Психологические аспекты восприятия устной иноязычной речи. – К.: Вища школа, 1982. – 208 с.*

8. Лисовець І.П. *Інтегроване навчання аудіювання і усного мовлення / І. П. Лисовець // Англійська мова і література. – 2004. – № 3.*

9. *Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах: підручник / за ред. С.Ю. Ніколаєвої. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К.: Ленвіт, 2004. – 360 с.*

10. Миловидова Р.В. *Аудирование как один из видов речевой деятельности / Р.В. Миловидова // Вопросы методики и лингвистики. – М., 1980. – С. 69 – 72.*

11. Пруссак Н.Н. *Трудности при обучении аудированию иноязычного звучащего текста / Н.Н. Пруссак // Иностранные языки в школе – 1994. – № 6. – С. 23 – 31.*

12. Рогова Г.В. *Содержание обучения иностранному языку в школе / Г.В. Рогова // Иностранные языки в школе. – 1974. – № 3. – С. 73 – 78.*

Стаття надійшла до редакції 26.03.2014